

РЕЦЕНЗИЯ

От проф. дин Иван Христов Първев, катедра „История на Византия и балканските народи, Исторически факултет, СУ „Св. Климент Охридски“, член на Научното жури, назначено със заповед на Ректора на СУ (№ РД 38-19/ 12.01.2024), по конкурс за заемане на академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.1. Филология (История на културата на немскоезичните страни), обявен в ДВ бр. 96/ 17.11.2023 г.

1. Конкурсът за професор е обявен за нуждите на Факултета по класически и нови филологии при СУ "Св. Климент Охридски", в частност за катедра "Германистика и скандинавистика", като единствен кандидат е **доц. дфн Мария Илиева Ендрева-Черганова**.

Подадените от доц. дфн Мария Ендрева-Черганова документи отговарят на изискванията на чл. 2б от Закона за развитието на академичния състав в Република България (ЗРАСРБ), което позволява да бъде оценена обективно нейната научно-изследователска и преподавателска дейност. Наукометричните данни, предоставени от кандидатката, напълно съответстват на минималните национални изисквания и по четирите изискуеми от Закона показателя. Не са открити опити за плагиатство.

Кандидатката е завършила специалност българска и немска филология в ПУ „Паисий Хилендарски“ (2000), а през 1998-99 г. като стипендиантка на Немската служба за академичен обмен (DAAD) е следвала един семестър "Германистика" в Хайделбергския университет. През 2011 г. защитава дисертационен труд по немска литература на тема "Възгледите за изкуството в критическите творби на Райнер Мария Рилке", като самият ръкопис е написан на немски език („Die Kunstauffassung in Rilkes kunstkritischen Schriften“). През 2022 г. доц. д-р Мария Ендрева-Черганова защитава докторат на тема "Трудови светове през 21 век в произведенията на немскоезичната литература (2001-2020)", за което ѝ е присъдена научната степен "доктор на филологическите науки" (Dr. habil.; Dr. sc.).

През 2001 г. Мария Ендрева-Черганова печели конкурс за асистент към катедра "Германистика и скандинавистика" при ФКНФ, а от 2011 г. е главен асистент към същото академично звено на Факултета. През 2017 г. колежката е избрана за доцент по история на културата на немскоезичните страни към катедра "Германистика и скандинавистика" при ФКНФ на СУ "Св. Климент Охридски", като нейните хабилитационни публикации са две: „Kulturgeschichte des deutschen Mittelalters“ и „Княжество Лихтенщайн. История, култура, идентичност“ (съавторство с Д. Дечева).

Доц. дфн Ендрева-Черганова е утвърден и добре разпознаваем както у нас, така и в чужбина специалист по проблемите на историята на културата на немскоезичния свят. Свидетелство за това са нейните участия в над 40 международни конференции, проведени в България, Австрия, Германия, САЩ, Израел и др. Предоставената академична справка, а именно автобиография, публикации, участие в научно-изследователски проекти, както и в учебно-преподавателска дейност, недвусмислено

показва, че кандидатката отговаря не само на наукометричните показатели, изискуеми от ЗРАСРБ за заемането на академичната длъжност „професор“, но е и безспорно свидетелство за високия професионален опит на Мария Ендрева-Черганова като университетски преподавател.

Кандидатката води следните лекционни курсове, а именно: „Увод в културната история на Германия“, „История на културата на немскоезичните страни XVII-XX век“, „История на немското Средновековие“, „Странознание на Швейцария“, води също семинари по „Немскоезична култура 1871-1933“, „Литературата на немския натурализъм в общоевропейски контекст, „Епохата „Бурни устреми“ и др.

Доц. дфн Мария Ендрева-Черганова активно участва в научни проекти, които са свързани с нейната изследователска и преподавателска дейност във ФКНФ на СУ „Св. Климент Охридски“. Тук бих искал особено да подчертая успешната работа на колежката като ръководител на Австрийската библиотека в София – функция, която тя упражнява от 2019 г. насетне.

Кандидатката членува в няколко национални и международни академични организации, а именно „Хумболтовия съюз в България“, „Гьоте-общество в България“, „Съюз на българските германисти“, „Съюз на австрийските германисти“, „German Studies Association in America (GSA)“, „Austrian Studies Association in America (ASA)“ и др.

2. Доц. дфн Мария Ендрева-Черганова е автор на 5 монографии (едната в съавторство) и на почти 50 студии и статии, посветени на различни аспекти от историята на културата на немскоезичния свят от Ранното нов време до съвременността.

В конкурса тя участва с хабилитационен труд, публикуван и предоставен за дискусия под заглавие: „*Наративите в немската култура по времето на Реформацията (1517-1648)*“. София, УИ „Св. Климент Охридски“ 2023 г. в обем от 513 печатни страници. За участие в конкурса за академичната длъжност „професор“ са включени също така 20 подбрани публикации – студии и статии.

Приносните моменти в хабилитационния труд могат да бъдат описани по следния начин. Предложената монография представлява изследване на взаимовръзката между „реалната политика“, от една страна, и „разказите за Реформацията“, от друга, пречупени през призмата на властта, индивидуализма, толерантността, религиозното разграничение, лоялността към владетеля, но и социалното недоволство от глада и нищетата – все специфични явления от епохата на Реформацията, които са тясно обвързани с историческия път на Свещената Римска империя на германската нация през XVI и XVII век. Амбицията на авторката е да проследи водещите идеи през целия период на Реформацията – от нейното формално начало през 1517 г. до края на Тридесетгодишната война – през „изследователските коловози“ на културната история на немскоезичните страни. Един такъв интердисциплинарен подход към засегнатите проблеми представлява оригинален изследователски поглед към историята на Централна Европа през Ранното ново време.

Друг съществен научен принос е свързан с анализа и многовекторното осмисляне на девет „основни разказа“ от разглежданата епоха, част от които водят началото си от XVI-XVII век, но същевременно продължават да се развиват по своеобразен начин и до ден-днешен. Това е и една от основните тези на авторката, а именно, че немалко проблеми на съвременната епоха водят своето начало именно от десетилетията на Реформацията.

Фокусирането върху тези ключови „девет повествования“ като матрица за по-прецизно осмисляне на една важна отминала епоха не е прилагано досега от изследователската гилдия, която се вълнува от историята на Реформацията. Това обстоятелство, от друга страна, позиционира монографията на доц. дфн Мария Ендрева-Черганова в групата на онези български изследвания, които съдържат международен научен принос.

Много добро впечатление прави обстоятелството, че авторката търси и намира „българска връзка“ в своята монография. Разбира се, може да се спори доколко единствено и само „немската култура“ може да послужи като референтна точка за оценка или обяснение на някои особености на българската култура и нейните изследвания, но схемата на мислене е достатъчно интригуваща и би било добре, ако тя даде тласък за една сериозна академична дискусия – например, какви биха могли да бъдат взаимоотношенията между „голямата“ и „малката“ култура, дали движението е като в „еднопосочна улица“ или има възможности и за „насрещно движение“ и т.н.

Може би е редно да се посочи и един детайл, а именно, че досега български автори не са разглеждали проблемите на Реформацията в Свещената Римска империя на германската нация в такъв тип монографично изследване. Все пак според мен ключовият принос на хабилитационния трябва да се търси в съизмерването с академичните постижения на чуждоезичната изследователска гилдия, а такива приноси са несъмнено налице в хабилитацията на доц. дфн Мария Ендрева-Черганова.

Останалите публикации, с които кандидатката участва в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“, са свързани с проблемите на историята на културата в нейните най-различни измерения през XIX-XXI век. Те разглеждат три основни тематични кръга, а именно „Културната история на немскоезичните страни и България“, „Проблеми на съвременната немскоезична литература“, както и „Теоретично и терминологично осмисляне на литературните послания – български прочит на немски автори от XIX-XX век“. Без да съм експерт по посочените въпроси, но разработките на авторката според мен звучат много аргументирано и убедително.

Същевременно като историк бях много впечатлен да науча нови детайли, свързани с пропагандните послания по време на Първата световна война – в случая имам предвид публикацията „1914: Kriegspropaganda durch Postkarte“ (под № 18 в списъка). Същото се отнася и до статията „Paradigmatische Fremdenbilder in den Reiseberichten von Felix Kanitz und Karl-Markus Gauß am Beispiel von Verhältnis zum Geld und Konsum der Bulgaren“ (под № 12 в списъка), която разширява погледа върху историята на българите през XIX век – разбира се, пречупена през „призмата на Средна Европа“. Този „поглед отстрани“ към Балканите и България, между другото, е ключов аспект в изследователския подход на доц. дфн Мария Ендрева-Черганова въобще.

За мен няма съмнения, че изследователските приноси и в по-малките публикации са достатъчно сериозни и допълват по недвусмислен начин положителното впечатление от монографията, която е основният труд на кандидатката за настоящия конкурс.

Специално бих искал да поздравя г-жа Ендрева-Черганова за стъпките, които тя е извървяла в досегашното си академично израстване! Много се радвам, че тя е предпочела първо да стане „доктор на филологическите науки“, а едва след това да участва в конкурс за академичната длъжност „професор“. За мен това е една хубава, консервативна академична традиция на нашия университет, с която за мое съжаление Законът за развитието на академичния състав в Република България, Законът за висшето образование, както и Правилникът за устройството и дейността на Софийския университет не се съобразяват. Самият факт, че колежката Ендрева-Черганова независимо от това е предпочела да извърви по-тежкия път към своята професура, за мен говори много за личностните качества и академичните способности на кандидатката.

Накрая ще си позволя все пак да обърна внимание на една особеност в трудовете на г-жа Ендрева-Черганова, която ми прави впечатление. Става дума за нещо, което бих описал като малко занижено академично самочувствие, което в случая е напълно необосновано, тъй като според мен колежката е достатъчно сериозен и утвърден изследовател.

Какво всъщност имам предвид? На първо място визирам крайната предпазливост в оценката на вторичната литература, дело на отделни австрийски и немски автори. Дано не бъркам, но имам чувството, че доц. дфн Мария Ендрева-Черганова сякаш се притеснява да критикува прекалено рязко някои пропуски на колежите, дори и те да го заслужават.

Давам си сметка, че това е въпрос и на натрупване на изследователски и преподавателски опит, въпрос може би и на осъзнаване, че в Германия и Австрия има много отлични изследователи, но за жалост съществуват и академични недоразумения, които нерядко се стремят да заемат ключови административни постове в университети и изследователски центрове – така е у нас, така е по света и няма как само в Централна Европа да е по-различно. От друга страна, нека не забравяме, че българската германистика има много силни академични традиции и изследователски постижения, така че малко повече самочувствие, ако щете и храброст да се „кръстосат шпаги“ с немски или австрийски колеги, няма да й навреди!

Като стана дума за „изследователско самочувствие“ на родните германисти, ми направи впечатление, че на места кандидатката използва в своите публикации понятието „Източен блок“ („Ostblock“). Този термин, както е известно, се е наложил в Западна Германия, а впоследствие във Федералната Република като ключово послание в печатните и аудио-визуалните медии. „Огледалното понятие“, което се е използвало в ГДР, естествено, е друго – там пък се е говорило за „братски социалистически страни“ („sozialistische Bruderländer“).

Лично аз не бих използвал нито едно от посочените две понятия, а бих се постарал да измисля едно по-неутрално словосъчетание, което да отразява, от една страна, идеологическата бариера между Изтока и Запада по време на Студената война, а, от друга, косвено да оцени по достоен начин, да кажем, постиженията на българската германистика в десетилетията преди 1989 г. Например „държавите на Изток от „Желязната завеса““ или нещо подобно.

Тези два коментара, разбира се, са в сферата на колегиалната препоръка при бъдещите проучвания на доц. дфн Мария Ендрева-Черганова, за които нямам съмнение, че съвсем скоро ще се появят.

Справката на забелязаните цитирания отговоря на ЗАРСРБ, но също така бегъл преглед на световните бази данни показват висока степен на разпознаваемост на кандидата сред академичните среди в България и чужбина. Като се имат предвид многото публикации на немски език в реномирани европейски издателства, можем определено да кажем, че Мария Ендрева-Черганова е изследовател с международна известност и авторитет.

Напълно съм убеден, че предложената академична продукция, с която доц. дфн Мария Ендрева-Черганова участва в конкурса за заемане на академичната длъжност „професор“, не само покрива законовите изисквания, но в някои отношения определено ги надхвърля.

3. Въз основа на подробното ми и внимателно разглеждане на предоставените за конкурса документи на кандидатката без колебание бих препоръчал на уважаемото научно жури да присъди Академичната длъжност „професор“ по професионално направление 2.1. Филология (История на културата на немскоезичните страни) на доц. дфн Мария Ендрева-Черганова.

Във всички задължителни аспекти, а именно научноизследователска, преподавателска и проектна дейност, кандидатката отговаря изцяло на изискванията на Закона за развитие на академичния състав в Република България и Правилника за неговото прилагане на СУ „Св. Климент Охридски“, необходими за заемане на академичната длъжността „професор“.

София 7.03.2024

проф. дин Иван Първев